

FRANÇOIS MAURIAC

11. 10. 1885 – 1. 9. 1970

Francouzský romanopisec, dramatik, básník, literární kritik, esejista a novinář François Mauriac se narodil 11. října 1885 v Bordeaux jako nejmladší z pěti dětí v zámožné tradiční katolické rodině. Jeho otec, Jean-Paul Mauriac, zemřel, když Françoisovi nebyly ještě ani dva roky. Nad jeho výchovou bděla ovdovělá matka, která velice dbala na to, aby citlivému dítěti vstúpila přísně katolického ducha. Pro mladého Françoise se tak stávaly nejdůležitějšími chvílemi života každodenní modlitba, ranní mše, přijímání. Katolické prostředí provází Mauriaca i na gymnáziu, nevymaňuje se z něho ani za literárních studií na univerzitě v Bordeaux, ani v Paříži, kam odjíždí ve 20 letech a působí tam jako předseda spolku katolických studentů. Náboženství, které mu bylo vstřípeno v mládí, Mauriac přijal jednou provždy. A nikdy se s ním nerozešel, třebaže jeho analýzy katolických dogmat ukazují, že náboženství pro něho znamenalo bolestné pouto: „*Nikdo netrpěl víc než já za to, že věřím, že náležím k církvi...*“

Mauriacův osobní život není bohatý na vnější dramatické události. Jeho životní osudy byly utvářeny harmonicky. Nouzi nepoznal ani po otcově smrti. Jeho soukromí se dá shrnout na tato fakta: oženil se s Jeanne Lafon, stává se hlavou zámožné rodiny, otcem, později dědečkem. Okruh společnosti, ve které se pohyboval, byl vždy velmi přesně vymezen. Do svých 20 let žil Mauriac střídavě v rodném Bordeaux a ve starém rodinném domě v Malagaru, v kraji vinohradů a borovicových lesů. Když později v Paříži vzpomínal na svůj rodný kraj a na léta svého dětství a mladosti, ustavičně se mu vybavovaly výrazy jako „dětství plné otázek“, „nepokojný život“, „nepokojné mládí“. Slovo „nepokoj“ najdeme téměř jako klíčové slovo v jeho vzpomínkách na dětství a mládí. Jeho nepokoj vyvěral z jeho úzkostí, z hlubokého vnitřního konfliktu – konfliktu víry s kritickým duchem.

Po studiích na univerzitě v Bordeaux se Mauriac vydal do Paříže, aby se připravil na přijímací zkoušky na École Nationale des Chartes. V roce 1908 byl přijat, po několika měsících však školu opustil a začal se zcela věnovat psaní.

V literárních začátcích se Mauriacovi dostává podpory od katolického spisovatele, zatvrzelého konzervativce Maurice Barrèsse, tehdejšího předního představitele francouzského kulturního a literárního života. Barrèss uveřejnil v roce 1910 nadšený článek o Mauriacově prvotině *Sepjaté ruce* (1909), sbírce básní melancholicky laděných a vyjadřujících pocity „katolického dítěte“. Mauriac vzápětí přešel k próze a ještě před vypuknutím I. světové války vydal dvě románové prvotiny, které však více méně zapadly. Během I. světové války sloužil na Balkáně v sanitním oddíle v nemocnici Červeného kříže.

Po skončení války se proslavil románem *Polibek malomocnému* (1922). Hrdinkou románu je Noémi, která přes veškerou snahu, kterou ji ukládá víra, nedokáže překonat fyzický odpor k ohyznému a churavému manželovi. Její manžel chápe, co se odehrává v srdci jeho ženy, a polibky, které od ní z milosrdenství dostává, mu proto působí utrpení. Pokora a trpká odevzdanost, k níž autor Noémi v bolestném závěru vede, má mimo mystické vysvětlení i reálný základ, neboť vdova je ke své věrnosti nucena společenskou konvencí a bude k ní vázána i závětí manželových příbuzných. Román měl obrovský úspěch – za půl roku se prodalo 30 000 výtisků, což bylo v tehdejší Francii jevem zcela výjimečným. S každým dalším románem autorova sláva stoupala.

V románu *Genitrix* (1923) vyniká chmurný portrét panovačné matky, která miluje s despotickým sobectvím svého syna. Ve své mateřské žárlivosti nenávidí jeho nevěstu až k smrti. V roce 1923 vychází *Proud ohně*, jehož hlavní hrdinka balancuje mezi milostnou vášní a náboženským zanícením. Román *Poušť lásky* (česky též jako *Pustina lásky*, 1925) analyzuje milostnou vášeň syna i otce ke stejné ženě – tajemné Marii Crossové. Každý ze tří hlavních protagonistů příběhu jako by se pokoušel uniknout z nedýchatelné atmosféry, jež je obklopuje. Utkvívají v ní však jakousi malátností své vůle, jakousi bytostnou potřebou sebeklamu, která zejména u Marie nabývá záludně fascinující intenzity. Tento román byl odměněn velkou cenou Francouzské akademie.

K nejzávažnějším Mauriacovým dílům patří *Tereza Desqueyrouxová* (1927). Titulní hrdinka je dohnána prázdnotou svého okolí a rozpory vlastního nitra až k pokusu o vraždu manžela. Terezino provinění bylo kvůli rodinné cti před veřejností utajeno a

rodina skandál ututlá. Tereza je u občanského soudu osvobozena, ale je ztrestána soudem rodinným. Čeká ji samota, pohrdání a domácí vězení, které opouští jen tehdy, pokud se má před světem vytvořit zdání uspořádané rodiny. Vášnivá a citově neuspokojená Tereza spěla k uskutečnění svého činu pozvolna a promyšleně, ve vysvětlení jejích pohnutek však zůstávají mezery a mlhavost. Mauriac programově usiloval, aby jeho tragické postavě zůstala „neurčenost a mystika života“. Jeho sympatie jsou na straně provinilé, ovšem ospravedlnění pro ni nenachází a naopak ji vede k tomu, aby se podrobila.

V románu *Klubko zmijí* (1932) vystupuje do popředí záměr zobrazit „bídu lidské bytosti bez Boha a nutnost jejího navrácení Bohu“. Román je psaný formou deníku, ve kterém starý muž, bývalý úspěšný advokát, bilancuje svůj život, ve kterém byl odsouzen k osamocení a citové prázdnotě, a své manželce vysvětluje příčiny nedorozumění, které je po dobu jejich spolužití oddělovaly. Pokřivené lidské vztahy uvnitř rodiny, alibisticky posvěcené vírou v Krista, řízené však jiným božstvem – mamonem, vypudily z hrdinova nitra veškeré kladné city. Advokát terorizuje rodinu svou fanatickou láskou k penězům a touhou po vlastnictví. Nenávist k ženě i dětem promění jeho myšlenky a city v klubko zmijí, připravených kdykoliv uštknout. Vrchol pomsty spatřuje v tom, že ani ženě, ani dětem neodkáže své ohromné nashromážděné jmění. Teprve na konci života, v usilovné touze po vykoupení z citového „pekla“, si uvědomuje, že pravá víra je totožná s vírou v lásku a dobro. Zapuzuje zlo ve vlastním srdci a umírá usmířen s Bohem.

V červnu 1933 byl Mauriac zvolen do Académie Française za okolností poněkud neobvyklých. Zdálo se, že jeho život je vážně ohrožen (podezření na rakovinu). To zmírnilo námitky proti volbě spisovatele, který mnohým připadal příliš provokativní, než aby byl „vhodnou ozdobou sboru Nesmrtelných“. Ale nově zvolený akademik se uzdravil a jeho románové dílo se rozrostlo ještě o řadu dalších svazků.

Roku 1933 vychází *Tajemství Frontenaků* - román s výraznými autobiografickými rysy, který je mistrovským spojením fikce a skutečnosti, věrným zobrazením básníkova nitra, jeho kořenů, krizí a bloudění, jeho inspirací a trýzní. Dílo vzniklo v době, kdy Mauriac procházel duševní krizí spojenou s jeho uzdravením z těžké nemoci. Tehdy prohlásil, že již nechápe, jak mohl popisovat „kruté lidství“.

V tomto románu nabízí idylu trochu chtěnou a naznačuje drama, kterému jsou ulámány hroty. Starosti ve Frontenakově rodině se soustřeďovaly k problému, aby dospívající děti nepodlehly svodům velkoměst a dosavadní majetek se zdárně zvětšoval. Ovzduší lásky a úcty v rodině, které má být oním tajemstvím, zůstává ve svých příčinách pro autora nepostižitelné.

V roce 1935 publikuje pokračování životní historie Terezy Desqueyrouxové *Konec noci* a v roce 1936 román *Černí andělé*. V roce 1939 vychází román *Cesty k moři*, poslední román vydaný před II. světovou válkou, ve kterém se Mauriac pokusil o širší společenský záběr. V díle popisuje finanční úpadek a rozpad dvou rodin - rodiny zámožného notáře, který zpronevěřil svěřené peníze a vyhnul se odpovědnosti sebevraždou, a rodiny Costadotovy, ovládané matkou přímo posedlou vášní pro peníze. S drsnou pravdivostí je zde zobrazena obludná úloha peněz v měšťácké společnosti, která se podřizuje zásadě vyslovené jednou z hrdinek románu: „*Peníze jsou pán, je nutné přijmout jejich zákon.*“ V díle *Farizejka* (1941) zvýrazňuje kritiku povrchního a zkresleného chápání křesťanské morálky.

Ve 30. letech Mauriac publikoval pamflety proti hrozbě fašismu. Za okupace Francie se aktivně zapojil do protiněmeckého odboje. V roce 1941 založil spolu s Jeanem Paulhanem a Louisem Aragonem revui *Lettres Françaises* a pod pseudonymem Forez ilegálně vydal válečný deník *Černý sešit* (1943), jedno z nejvýznamnějších děl francouzské protinacistické literatury. Během II. světové války spolupracoval s autory Resistance, po válce stál po boku Charlese de Gaulla a podporoval jeho antikoloniální politiku. Psal eseje, ve kterých se vyjadřoval ve prospěch alžírské nezávislosti. V roce 1958 jej de Gaulle vyznamenal Velkým křížem čestné legie.

V období po II. světové válce Mauriac publikoval romány spíše ojedinele, věnoval se hlavně esejistické a publicistické činnosti. Z uměleckých prací vydaných po válce se důrazněji ozývá myšlenka o absurdnosti světa, kterou Mauriac převádí do náboženské roviny ve smyslu „nevyzpytatelných cest božích“. V tomto období vycházejí komorní romány *Umounělec* (1951), *Galigai* (1952), *Beránek* (1954). Hlavní hrdinkou *Galigai* je Agata de Camblanes, maloměstská intrikánka prosazující svou vůli k ovládnutí jiných osob. Její obětí je Nicolas, který však v rozhodné chvíli

nalezne sílu ke vzpouře a vymkne se z moci ženy přesvědčené o všemocné nadvládě vůle ve všem, dokonce i v lásce. Hrdinou románu **Beránek** (1954) je mladík, který se chce stát knězem, ale je uštván druhými, jimž jeho oběť snad přinese vykoupení.

Roku 1952 Mauriac získal Nobelovu cenu „za pronikavý psychologický pohled a uměleckou intenzitu, s nimiž v románové formě proniká do dramatu lidského života“.

V roce 1969 vychází autobiografický román **Mládenec ze starých časů**. Vypravěčem a hrdinou románu je dospívající chlapec Alain Galac, který je ve své výchově veden, i přes svůj odpor, k víře a k Bohu. Alain se chce osvobodit od rodinného lpění na majetku, touží po volnosti a lásce a po osudových ranách mládí nalézá cestu v literární tvorbě. Tragičnost příběhu, zvýrazněná epizodou znásilnění a smrti dvanáctiletého děvčátka, má být vyvážena mystickým optimismem a silou náboženské naděje, že „vše je milost“. V obraze známého mauriacovského prostředí zde nad lyrickým podáním převažuje suchá analýza.

Obdobnou tematiku jako romány přinášejí i Mauriacovy hry. Ohlas z nich získaly zejména **Asmodeus** (1937) a **Nemilovaní** (1938, uvedeno 1945). Hry však postrádají poetickou složku románů, kterou autor nedovedl ničím kompenzovat. V tom alespoň francouzská kritika spatřuje příčinu jejich poměrně malého úspěchu.

Jako esejista se Mauriac zprvu zabýval hlavně metafyzickými a etickými otázkami, např. v díle **Bůh a mamon** (1929). V eseji **Utrpení a štěstí křesťana** (1931) se mj. vyjadřuje s až překvapivou nedůvěrou o tělesnosti. Napsal také řadu studií o osobnostech, např. **Život Ježíšův** (1936), **Život Jeana Racina** (1928), **Tomu věřím** (1962), **De Gaulle** (1964). Zajímavé jsou jeho esejistické vzpomínky **Vnitřní paměti** (1959), **Nové vnitřní paměti** (1965), **Politické paměti** (1967), sbírky článků **Poznámkový blok** (1958), **Nový poznámkový blok** (1961, 1968, 1970), osobní zápisky **Deník** (1934-1950). Problémům románové tvorby se věnoval v esejích **Román** (1928) a **Romanopisec a jeho postavy** (1933), ve kterých se vyrovnává s novými tendencemi ve vývoji románu a řeší zejména problémy vzniku postav a jejich svobody vůči romanopisci.

Po celý svůj život přispíval do různých periodik. Psal pro Le Figaro, L'Express, Le Temps présent, Le Figaro Littéraire aj. a vyjadřoval se k mnoha problémům: od politických a občanských (fašismus, kolonialismus, právo na sebeurčení apod.), až po

kulturní problematiku a literární kritiku. Pierre-Henri Simon ho proto nazval „*velkým svědkem západní kultury*“.

François Mauriac zemřel 1. září 1970 v Paříži a byl pohřben ve Vémars, malé vesničce asi 30 km severně od Paříže, kde před smrtí žil.

Mauriac je považovaný za katolického autora. On sám však označení „katolický romanopisec“ odmítal. Říkal, že je jen „*katolíkem, který píše romány*“. Mauriacův román – ve kterém je nepochybně těžiště jeho tvorby - představuje jeden z vrcholů francouzského psychologického románu. Ve svých románech řešil především napjaté rodinné vztahy, v nichž hlavní roli hrají peníze. Hlavní konflikty jsou soustředěné na vztah muže a ženy, jednotlivce a rodiny, člověka a víry. Velkou pozornost věnoval duchovnímu světu hrdinů, kteří útěchu v krizových situacích hledají ve víře v Boha. Do lidských příběhů zapojuje také přírodu, krajinu kolem rodného Bordeaux, navždy poznamenávající ty, kdo z ní vyšli. Na celkovém vyznění románů se podílí i jejich stránka poetická. Spočívá nejen v obrazné symbolice, ale i v lyrické atmosféře, která doprovází tragické osudy a duševní stavy hrdinů.